

AB SU ÇERÇEVE DİREKTİFİ AÇISINDAN TÜRK HUKUKUNDA NEHİR HAVZA YÖNETİM PLANLAMASI

Aynur AYDIN COŞKUN

İÜ Orman Fakültesi, Orman Müh. Böl. Çevre ve Orman Hukuku Anabilim Dalı, 34473, İSTANBUL
aynur90@istanbul.edu.tr

ÖZET

Türk planlama hukukunda, mevcut plan grupları ve bunlar arasındaki hiyerarşik yapının genel esasları farklı normlarla belirlenmiştir. Ancak, süreç içerisinde plan çeşitleri artmakta, içerikleri farklılaşmakta ve oluşturulan sistematik değişikliğe uğramaktadır. Nehir Havza Yönetim Planları da, AB'ye giriş sürecinde Türk planlama hukukuna dahil olacak yeni planlardandır. Bu değişim içinde, yenilenen planların da mevcut hiyerarşik yapıda doğru olarak tanımlanması ve yerleştirilmesi planlama anlayışının temel nitelikleri açısından zorunludur. Avrupa Birliği ülkeleri için 2000 yılında Su Çerçeve Direktifi ile ortaya çıkan bu kavramın henüz ülkemizde uygulama esasları oturtulamamış ve hiyerarşik yapı içerisindeki yeri de tanımlanmamıştır. Buna bağlı olarak havza yönetim modeli de kurulamamıştır. Bu çalışmanın amacı, doğal kaynak yönetiminde somut ve başarılı bir uygulama için bu planların, plan hiyerarşisi içindeki yerini bulmak ve hukuki niteliğini yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Havza yönetim planları, Çevre yönetim planları, Plan hiyerarşisi

EU WATER FRAMEWORK DIRECTIVE FOR RIVER BASIN MANAGEMENT PLANNING IN TURKISH LAW

ABSTRACT

In Turkish legal system, existing plan groups and general rules of hierarchy among them have been provisioned by discrete norms. Due to the influence of both Turkey's EU Affiliation process and varying and developing dynamics, such planning types have been increasing and diversifying in time. Also, River and Basin Management Plans are new planning types to be included in Turkish planning legislation within the context of EU Affiliation process. In such a transition period, it is necessary to define and draw out also the renewed plans into actual planning hierarchy correctly, with respect to essential principles of planning approach. River Basin Management Planning, as a concept, was included in the year 2000 by Water Framework Directive to the agenda of EU countries for the first time. However, its place in planning hierarchy in our country has not been defined and also its implementation principles have not been specified yet. In light of the above summary the purpose of this study is to specify the referred plans in the planning hierarchy and to define their legal status in order to make a sound, concrete and successful execution of the plan in natural resources management.

Keywords: Basin, Basin management, Basin management plan, Hierarchy of plan

1. GİRİŞ

Planlama, farklı niteliklere sahip disiplinlerin konusunu içeren karmaşık ve uzun bir öngörü sürecidir. Başta idare ve anayasa hukuku olmak üzere çeşitli hukuk dalları ile ilişkisi bulunan planlama kavramının, iktisat, politika, doğal kaynaklar, yönetim bilimleri ve diğer bilim dallarıyla da bağı güçlüdür. Bu zor süreçte, ülke ölçeğinden başlayarak en küçük idari veya coğrafi birime kadar uzanan farklı hiyerarşik düzeyler söz konusudur. Planlama sistemi içerisinde, belirlenen politika, strateji, ilke ve amaçların uyumluluğu temel kuraldır. Bu uyumu sağlamak üzere kullanılacak araçların başında yasal düzenlemeler gelmektedir.

AB adaylık sürecinde olan Türkiye, bu süreçte hızlı ve etkili bir biçimde AB mevzuatı ve ilgili Türk mevzuatını uyumlulaştırma ve söz konusu mevzuatı iç hukukuna yansıtma yükümlülüğündedir. Müktesebat uyumu konusunda çalışmalar yoğun bir biçimde devam etmektedir. Türkiye'nin bu süreçte uyumlulaştırma çalışmalarını sürdürdüğü önemli alanlardan biri de, çevre alanıdır. Uyum Programında, çevre alanı için 2009-2013 yılları arasında planlanan yasal düzenlemelerden birisi de, Avrupa Birliğinin 2000/60/AT sayılı Su Çerçeve Direktifi¹ (SÇD) doğrultusunda yapılacak olan su mevzuatı çalışmalarıdır (Dalkılıç ve Harmancıoğlu, 2008). Bu çalışmalar, Avrupa düzeyinde entegre su yönetimine bir çerçeve oluşturmak amacı ile yürürlüğe giren, yerüstü ve yeraltı sularının bütüncül olarak korunması, suların “iyi durum”a gelmesinin sağlanması ve nehir havzalarının entegre yönetimini hedefleyen (DPT, 2007) SÇD Direktifine uyumlu biçimde sürdürülmektedir. Bu direktifle getirilen “Nehir havzası yönetimi” kavramı AB ülkeleri için önemli ve yeni bir yaklaşımdır. Nehir havza yönetimi olarak adlandırılan tek bir su kaynakları yönetim sistemini öngören bu yaklaşıma göre, kaynaklar idari veya politik sınırlara göre değil, doğal, coğrafi ve hidrolojik esaslara göre belirlenecek “nehir havza bölgeleri”ne ayrılarak yönetilecektir. Buna göre, üye devletler topraklarındaki nehir havzalarını belirlemeli ve bunlarla ilgili idari ve siyasi sınırlardan bağımsız birer “nehir havzası bölgesi” oluşturmalıdır. Birden fazla üye devleti ilgilendiren nehir havzaları olması durumunda bunlar, “uluslararası nehir havza bölgesine” bağlanacak ve her havza bölgesine bir yetkin otorite atanacaktır. Direktif, planlama evresinde, üç aşamalı bir süreci öngörmektedir. Birinci aşamada, her nehir havza bölgesinin karakteristik özellikleri analiz edilecektir. İkinci aşamada, her nehir havza bölgesi için tedbirleri içeren programlar belirlenecektir. Son aşamada da “Nehir Havzası Yönetim Planları” oluşturulacaktır (Kıbaroğlu vd., 2006). Bu üç aşama yaklaşık 9 yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Ulusal sınırların baz alınmadığı “nehir havza bölgesi” için bir “nehir havzası yönetim planı” hazırlanmasının da 2009 yılında tamamlanması öngörülmüştür.

Özetle, Su Çerçeve Direktifinde, su kaynaklarının yönetimini ekolojik amaçlarla bütünleştiren bir metot oluşturulmaya çalışılmış ve Nehir Havza Yönetim Planları, Direktifin uygulanmasında araç olarak seçilmiştir (Bilen, 2006).

¹ EC (2000): Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 (Water Framework Directive).

Bu doğrultuda, Türkiye, 26 nehir havzasına ayrılmış ve bu havzalar 6 tane nehir havza bölgesi olarak gruplandırılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, somut bir uygulama başarısı ve Türk hukukuna uyum açısından NHYP' nin plan hiyerarşisi içindeki yerini belirlemektir. Bu çalışma sonucunda, konuyla ilgili AB müktesabatına uyum sürecine de bir altlık edinilmiş olacaktır. Zira, bir sistemin hukuki nitelmesi yapılmadan uygulamaya konulmasında, aksaklıklar ve başarısızlıklar olması kaçınılmazdır.

Bu çalışma kapsamında, öncelikle Türk hukukunda mevcut plan türlerinin mevzuattaki yeri, plan hiyerarşisi içindeki konumu ve birbirleriyle bağlantıları incelenmiştir. Özel amaçlı plan olarak algılanması gereken havza yönetim planlarının, tüm planlar arasındaki yeri ortaya konulmuş ve Nehir Havza Yönetim Planlarının (NHYP) hukuki analizi yapılmıştır.

2. PLANLAMA KAVRAMI

Planlaması, disiplinler arası olma özelliği ve toplumun değişen dinamiklerinin çeşitliliği açılarından çok farklı boyutlara sahip ve geniş kapsamlı bir kavramdır. Bu özellik, kavrama ilişkin tanımlama zorlukları ve ayrılıklarını da beraberinde getirmektedir. Planlama bazen, belli bir andan ileri dönük olarak düşünülen (Kalabalık, 2005), öngörülen ve devamında tasarlanan süreci ifade eden bir kavram olarak; bazen de “içeriği ne olursa olsun, önceden saptanmış hedef veya hedeflere, yine önceden saptanmış sürede ulaşmak için izlenecek yön ve yöntemleri belirleme eylemi” (Bozkurt vd., 1998) olarak tanımlanmıştır. Planlama kavramını, olabilirlikleri, olasılıkları irdeleme, karşılaştırma faaliyeti (Kalabalık, 2005) olarak gören veya sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarının uyum içinde sağlanmasına rehberlik eden ve onlara şekil veren bir çaba olarak niteleyen hatta planlamayı, bilim ve sanatın biraraya geldiği bir faaliyet alanı olarak ifade eden tanımlamalara da rastlanmaktadır. Kavramın tanımlamalarına bakıldığında oluşan genel algı, planlama kavramının önemine ve zorluğuna işaret eder mahiyettedir. Zira, planlama eldeki verilerden hareketle toplum dinamiklerini, çevre ve insan ilişkilerini ve diğer sosyal, ekonomik, politik, fiziksel ve hukuki tüm parametreleri dikkate alarak geleceği kestirme ve öngörme işidir. Bu denli farklı değişkene bağlı olarak yapılan güç bir faaliyetin, gerekli hukuki zemine oturtulması da oldukça zor, fakat zorunludur.

2.1. Planlamanın Hukuki Niteliği

Planlama faaliyetinin hukuki dayanakları, faaliyetin bağlayıcılığı ve uygulamaya aktarılmasının somut başarısı açısından önemlidir. Türk Hukukunda, planlama kavramına en azından teoride verilen değer, Anayasada konuyla ilgili hüküm bulunması ile kendisini göstermektedir. 1982 Anayasasının 166. maddesi “Planlama” başlığını taşır ve “ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlama” görevini devlete verir. Burada sözü edilen ve bir devlet görevi olarak Anayasal güvenceye alınan planlama kavramı, ülke düzeyinde bir

planlamayı daha açık bir ifade ile “Ulusal Kalkınma Planlarını” (Sancakdar, 1996) ifade etmektedir. Bu derece soyut ve üst ölçekli bir plan, bölge planları, çevre düzen planları ve imar planları vasıtasıyla somuta ve alt ölçeklere indirilmektedir.

2.2. Plan Türleri ve Plan Hiyerarşisi

Planlanmak istenen objelerin çeşitliliğine koşut olarak, imar mevzuatında çok sayıda plan çeşidine rastlanmaktadır. Bu plan çeşitlerinden bazıları, 3194 sayılı İmar Kanununda düzenlenmiş, bir kısmı ise Kanun’un 4. maddesi ile özel kanunlarında yapılacak düzenlemelere bırakılmıştır. Türk hukukunda plan çeşitlerinin tek bir kanun çerçevesinde düzenlenmemiş olmasının, planların kademeli birlikteliği konusunda ortaya çıkardığı zorluklar farklı bir çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. İmar Kanunu hükümlerinden doğan planları, “genel amaçlı plan türleri²”, özel amaçlı ve farklı planlama rejimine konu olan alanlar için öngörülen planları da “özel amaçlı plan türleri³” olarak tasnif etmek mümkündür (Orta, 2006).

Bütüncül bir planlama anlayışı, planlama kavramının özünde yer alan temel ilkelerden birisidir ve bu ilke gereği var olan planlar arasında bir hiyerarşi olması ve planların kademeli bir şekilde birlikteliği gereklidir. Normlar hiyerarşisinde Anayasadan başlayarak, yönetmelik, emir ve talimatnamelere kadar inen hukuk kurallarına benzer biçimde, plan kademeleri arasında da benzer bir hiyerarşi mevcuttur. Planlar arası bu tür bir ilişkiden amaç, en üst düzeyde alınan plan kararlarını, en alt düzeydeki planlara kadar inebilmesinin ve her düzeydeki planlar arasında ülke düzeyinde bir eşgüdümün sağlanmasıdır (Ünal, 2003).

Üst ölçekli planlar ve imar planları arasında, planlama ilkeleri doğrultusunda kanun düzeyinde sağlanan bu bütünlük sağlanmış görünmektedir. Ancak konu, özel amaçlı planlar açısından tartışmalıdır. Nitekim, İmar Kanunu’nun istisnalar başlıklı 4. maddesi, özel kanunlar ile belirlenen veya belirlenecek olan yerlerde, İmar Kanunu’nun özel kanunlara aykırı olmayan hükümlerinin uygulanacağını ifade etmektedir. Bu şekilde, bütüncül planlama anlayışına farklı bir boyut getirmiş, planlama sistemini bozmuş ve “çok parçalı (Orta, 2006)” bir düzenleme ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak da, merkezi denetimden uzak, yasal eşgüdümden yoksun, bağımsız yönetim ve uygulama kademeleri yaratılmıştır (Çubuk, 1999).

Doktrinde ve yargı kararlarında⁴, özel amaçlı planların ana plan türü olan nazım ve uygulama imar planlarına göre önceliği olduğu görüşü ağırlıktadır. Ancak, burada ortaya çıkacak diğer bir sorun ise, özel amaçlı planların birbiriyle olan ilişkisinin hiyerarşik açıdan incelenmesidir. Uygulamada, birden çok özel kanuna tabi ve özel amaçlı plana sahip alanlarla karşılaşılabilir. Bu noktada

² Genel Amaçlı Plan Türleri, Üst Ölçekli Planlar, Ülke Planı, Bölge Planı, Metropolitan İmar Planı, Çevre Düzeni Planı, Ana Fiziki Plan Türü İmar Planları, Nazım İmar Planı, Uygulama İmar Planı, Tamamlayıcı ve Değişiklik Getiren Planlar, İlave Plan, Mevzi İmar Planı, Revizyon Planı, Plan Değişikliği

³ Koruma Amaçlı İmar Planı, Turizm Amaçlı İmar Planı, Orman alanlarında, Planlama, Kıyılarda İmar Planı, Köy Yerleşme Planı, Toplu Konut Alanlarında Tarım Alanlarında Planlama, Su Havzalarında Planlama, Özel Çevre Koruma Bölgesi Planı, Mera, Yaylak, Kışlaklarda Planlama, Milli Parklarda Planlama, Sanayi Alanlarında Planlama

⁴ D.6.D.E.1993/2945, K.1994/1389, D.6.D. E.1999/539, K.2000/1247.

uygulanacak olan plana karar vermek, planlar ve kurumlar arası eşgüdümü sağlamak kolay değildir. Özel amaçlı planlamalarda planlar arasında net bir bağlantı kurulamaması ve hiyerarşik yapının tartışmalı hale gelmesi, beraberinde ilgili kanun, yetkili idare, idareler arası eşgüdüm sorunlarını da getirmektedir. Ayrıca, bir bölgede özel amaçlı planlamaya konu birden fazla unsurun yer alması durumunda uygulanacak olan usul ve esaslar daha da karmaşıktır. AB süreci ile Türk hukukuna dahil olması beklenen Nehir Havza Yönetim Planları da yaşanan bu karmaşanın içinde kendisine yer ve hukuki statü arayacaktır.

2.3. Nehir Havza Yönetim Planları

İdari ya da politik bölünmeler gibi yapay ayrımlara değil; tamamen doğal ve hidrolojik ayrıma dayanan havza sınırları, doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımlarını planlamak için elverişli birimdir. Bu anlamda, doğal kaynakların yönetiminde havza ölçeğinin esas alınması anlamlıdır. Teoride planlama için uygun bir ölçek olan havza sistemi, planlama faaliyeti aşamasında belli güçlükler yaratmaktadır. Alanda yapılacak planlama işlemi, kavramın çok boyutluluğu ve disiplinler arası olmasından ötürü belli zorluklar içerir. Burada tüm planlara hakim olan çok boyutluluk ilkesi, planlanmak istenen unsurun çevre olması nedeniyle daha da farklı yoğunluk kazanmakta ve ilgili disiplinler giderek artmaktadır. Çevre ve doğal kaynaklar ile ilgili bir plan yapmak söz konusu olduğunda çevrenin tüm bileşenleri, fiziksel, ekolojik, sosyal ve ekonomik yapı ve bunların birbirleri üzerine etkileri ve bozulmalarının minimumda tutulacağı bir plan yapmak gereklidir (Şengönül ve Uzun, 2007).

Doktrinde yer alan farklı havza tanımları da, planlamada yaşanması muhtemel bu güçlüğü nedenini ortaya koymaktadır. İlgili Yönetmeliklerde, bir su kaynağını besleyen yeraltı ve yüzeysel suların toplandığı bölgenin tamamı⁵ veya bir akarsu kaynağını besleyen yüzey ve yeraltı su kaynaklarının tabii su toplama alanını kapsayacak biçimde belirlenmiş alanlar olarak tanımlanan⁶ havza kavramının farklı tanımları⁷ bulunmaktadır. Özhan (2004), havzayı, üzerine düşen yağış sularını belirli bir akarsu kesitine gönderen ve komşu havzalardan, sırtlardan geçen bir su ayırım çizgisiyle ayrılan alan, hidrolojik, topoğrafik bir ünite olarak tanımlamıştır. Geray tarafından “kendi içerisinde biyofizik ve sosyoekonomik karakteristikleri itibarıyla benzerlik ve bütünlük gösteren, dolayısıyla diğer arazi parçalarından olan farklılıkları kendi içerisindeki benzerlikten daha büyük olan bir arazi parçası (Geray ve Küçükkaya, 2001) şeklinde ifade edilen “farklı” havza tanımı dikkate değerdir. Temelde, boyut, büyüklük ve alan ifadesi olan bu alanlarda, hemen hemen tüm doğal kaynaklarla karşılaşmaktadır. Su kaynakları, mera alanları, orman alanları gibi doğal kaynakların yanı sıra tarım alanları, yerleşim alanları, milli parklar, turizm alanları gibi farklı arazi kullanımları da havza bütününde yer

⁵31/12/2004 tarih ve 25687 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Su Kirliliği Yönetmeliğinde yer alan havza tanımıdır.

⁶ 11.11.2008 tarih ve 27051 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Çevre Düzeni Planlarına Dair Yönetmelikte yer alan havza tanımıdır.

⁷ Su Çerçeve Direktifi, nehir havzalarını teknik olarak, bir dizi yüzeysel su dereleri, nehirleri ve muhtemelen göller aracılığıyla yüzeydeki bütün akıntıların su güzergahındaki belli bir noktadan tek bir nehir ağızı, haliç yada delta aracılığıyla denize aktığı bir yüzey alanı olarak tanımlamaktadır.

alabilmektedir. Bu kaynakların, ekolojinin temel esasları dikkate alınarak, ekonomik esaslar gözardı edilmeksizin, toplumun sosyal, kültürel kalkınmasını sağlayacak biçimde sürdürülebilir kullanımının planlanması ve ardından bu planların uygulamaya aktarılması son derece güçtür.

Havza planlaması, planladığı alan ve alanda yer alan doğal kaynaklar sistemi açısından planlama kademelenmesinde son derece önemlidir. Bu nedenle, 2009 yılında bu planların yapılmasını öngören Su Çerçeve Direktifi de büyük önem kazanmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde, yer altı ve yerüstü sulara ilişkin hükümleri tek bir yasal çatı altında toplayacak çerçeve bir kanun hazırlığı halen sürmektedir. Çıkması beklenen bu düzenlemede, AB Su Çerçeve Direktifi doğrultusunda nehir havzası yönetim planlarına yer verilmesi beklenmektedir. Nitekim, DSİ tarafından hazırlanan Su Kanunu Tasarısı Taslağı⁸'nin 1. maddesinde bu düzenleme ile “nehir havzaları bağlamında suyun yönetim politikasının belirlenmesi” amaçlandığı ifade edilmiştir. Bu politika belirleme işinin, AB Su Çerçeve Direktifi doğrultusunda yapılacağı da tasarıda açıkça görülmektedir. Direktifin Türkiye’de uygulanması konusunda, Hollanda Hükümeti, Türk Hükümetine destek sağlamış ve Direktifin Türkiye’de uygulanması projesini yürütmüştür (Gronjmit, 2004). Bu projede, nehir havza yönetim planlarında yer alması gereken ve 11 başlık altında toplanan unsurlar (Çizelge 1) yönetim planlarının detaylı kapsamını göstermesi açısından son derece önemlidir.

Aşağıda sunulan çizelgeden de görüleceği üzere, söz konusu planlama geniş kapsamlı ve üst düzey bir planlama fonksiyonudur. Burada, akarsu havzalarının karakteristikleri, toplumsal aktivitelerin söz konusu havzadaki sular üzerindeki etkisi ile ilgili durum tespiti, mevcut yasal düzenlemelerin konan hedeflere ulaşmadaki etkinliği, yetersizlikler veya boşlukların doldurulmasına yönelik önlemler yer almaktadır (Çiçek vd., 2008). Planlanacak olan alanın tüm özelliklerinin ortaya konulmasının ardından, insan etkisi, ekonomik ve çevresel faktörler, halkın katılımı süreci, izleme ve denetim aşamaları titizlikle belirlenmiştir. Su kaynağına yönelik olarak yapılacak olan bu planlamanın doğal kaynaklar arasındaki doğrudan ve/veya dolaylı etkileşim ve döngü nedeniyle sadece bu alanla sınırlı kalmayacağı açıktır. Planlama ile yer altı ve yerüstü su kaynaklarının korunması ve suların iyi duruma gelmesi hedefine ulaşılması, diğer tüm doğal kaynakların da bu planda en azından zikredilmesi anlamına gelecektir. Bu aşamada da, doğal kaynakları planlayan ve/veya ilke ve esaslarını tespit eden çok sayıda farklı plan grupları ile karşılaşılacaktır. Ortaya çıkan sorun, yapılması öngörülen ve geniş kapsamıyla özel amaçlı plan sınırlarını aşan nehir havzası yönetim planının, bağlayıcılığının derecesini belirleyebilmektir.

---

⁸ Söz konusu kanun taslağı, DSİ Hukuk Müşavirliğinin 04.04.2008 tarih ve B181DSİ061/010.01-2231 sayılı yazısı ile Çevre ve Orman Bakanlığı’na görüş alınmak üzere gönderilmiştir.

AB SU ÇERÇEVE DİREKTİFİ AÇISINDAN TÜRK HUKUKUNDA
NEHİR HAVZA YÖNETİM PLANLAMASI

Çizelge 1. Nehir havza yönetim plan unsurları

Nehir havzasının karakterizasyonu	Havzadaki su kütlelerinin tanımlanması ve sınıflandırılması aktivitesi anlamına gelmektedir. Bu süreçte, havzadaki gelişmelerin tarihsel sıralaması; havzadaki en baskın arazi kullanımlarının tanımlanması; havzanın jeolojisinin genel bir tanımı; havzanın hidromorfolojisinin genel bir tanımı yapılacaktır.
İnsan aktivitelerinin önemli baskı ve etkilerinin özeti	İnsan aktivitelerinin yüzey ve yeraltı sularının durumları üstündeki etkisinin değerlendirilmesidir. Baskı ve etki analizi, çevresel hedeflere ulaşamama riski ve nedenlerini ortaya koymak amacı ile yapılmaktadır. Bu su sistemi üzerindeki “tehdit” ve problemlerin tayini için önemli ve etkin bir yoldur. Bu tehdit ve problemleri önceliklendirerek en etkin önlemler seçilebilir.
Koruma alanlarının belirlenmesi ve haritalandırılması	AB mevzuatına göre evsel amaçlı su temini için tahsis edilen alanlar, günde 10 m ³ üstünde su çekilen alanlar; su kabukluları alanları; yüzme suları; besine hassas alanlar; suyun statüsünün korunması yada iyileştirilmesinin korunmaları için önemli bir faktör olduğu Kuş ve Habitat Direktifi alanlarının belirlenmesi aşamasıdır.
İzleme ağlarının haritası	NHYP izleme ağının genel bir özetini ve yüzey sularının, yeraltı sularının ve koruma alanlarının durumunu bir harita üzerinde göstermelidir.
Çevresel hedefler listesi	Çevresel hedefler ekolojik ölçeği temel almaktadır. Direktifin ana hedefi tüm su kütlelerinin iyi duruma ulaşmasıdır. Çevresel hedefler kimyasal, morfolojik ve biyolojik unsurlardan oluşan tüm su kütleleri için belirlenen amaçlardır. Burada hedef ve amaçların gerçekçi (ulaşılabilir) olması çok önemlidir. Çevresel hedefler bir ölçütler programı oluşturulmasında kullanılacaktır.
Ekonomik analiz	Bu aşamada, mevcut su kullanımları ve bunların ekonomik önemi; ekonomik sürücülerdeki 2015’e kadarki eğilimler; su hizmetlerinin mevcut maliyet geri dönüşü düzeyi belirlenecektir.
Önlemler programı, daha detaylı önlemlerin listelenmesi ve özetlenmesi	Karakterizasyon, çevresel hedeflerin belirlenmesi, baskı ve etki analizi, ekonomik analizler yapıldıktan sonra hangi su kütlelerinin hedeflere ulaşamama riski taşıdığı, havzadaki ana problem ve baskıların neler olduğu açıklık kazanacaktır. Bu bilgi problemleri çözmek için önlemler programının oluşturulmasına yardımcı olacaktır.
Kamuoyu bilgilendirilmesi, danışılması sonuçlarının özeti	Direktife göre, katılımının nasıl sağlanacağı konusunda bir plan oluşturmalıdır. NHYP’ de kamuoyu bilgilendirme ve danışma ölçütleri ve kamuoyunun bilgiye ulaşabilmesi için yapılan düzenlemelerin raporlanması gerekmektedir.
Yetkili otoritelerin listesi	Plan sürecinde yetkili idarelerin belirlenerek listelenmesi gerekmektedir.
Kamuoyundan arka plan bilgisi, irtibat noktalarının belirlenmesi.	Halkın katılımının devamlılığı için, kamuoyu ile iletişimin sürdürülmesi amacıyla gerekli prosedürün belirlenmesi gereklidir.

Uygulamada, havza planlarının yapılması çok yeni bir yaklaşım değildir. Bu konuda Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği⁹ benzer şekilde; su kaynakları potansiyelinin her türlü kullanım amacıyla korunması, en iyi bir biçimde kullanımının sağlanması, kirlenmesinin önlenmesi ve kirlenmiş olan su kaynaklarının su kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla yapılan çalışmaların bütününe içeren su kalite koruma planını, havza koruma planlarından bahsetmektedir. Bu planların ilgili kurumların görüşü alınarak Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğüne yapılacağını düzenlemiştir. Yönetmeliğin 16. maddesinde, her kaynak ve havzasına ilişkin olarak özel hükümler getirileceği ve bu özel hükümlerin ilgili “*imar planlarında ve çevre düzeni planında aynen yer alması*” ve idare tarafından uygulanmasının esas olduğu açıkça ifade edilmiştir. Kaynak bazında yapılacak bu çalışmalar, sonucunda ortaya çıkartılan Havza Koruma Planlarının, Çevre Düzeni Planına aktarılması söz konusudur (Aladağ vd., 2008). Burada, havza koruma planlarının, genel amaçlı planlarla entegre edilmesi ve parçalı planlama anlayışından uzak bütüncül bir sistem öngörülmesi söz konusudur.

Yönetmelik, havza koruma planlarını açık olarak çevre düzeni planlarıyla ilişkilendirmiştir. Bu noktada çevre düzeni planlarının amaç ve kapsamına bakılmalıdır. Çevre düzeni planları¹⁰, ülkemizin sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel zenginliğin korunarak kalkınma planları ve varsa bölge planları temel alınarak, ekonomik kararlarla ekolojik kararların bir arada düşünülmesine imkan veren, genel arazi kullanım kararları ile bunlara ilişkin strateji ve politikaları oluşturmak ve çevre kirliliğini önlemek amacıyla nazım ve uygulama imar planlarına esas teşkil etmek üzere bölge ve havza bazında hazırlanan planlardır. Bu planlar, aslında soyut düzeyde kullanım kararları ve temel ilkelere dair hükümler içerir ve bu şekilde alt ölçekli planları yönlendiren ve alt ölçekli planlara esas olacak koruma ve gelişme politika ve stratejilerinin oluşturan plan olma özelliği taşırlar. Çevre düzeni planlarında, planlama alanının büyük akarsu havzaları sınırlarının dikkate alınarak yapılacağına da hükümlenmiştir. Bu nedenle, bölge düzeyinde yapılacak olan ve soyut ilkeleri burada belirlenecek olan NHYP’ nin somutlaştığı ve esaslarının tespit olunduğu yer çevre düzeni planları olacaktır. Sınırları çizilen ve halen soyut düzeyde olan bu ilke ve esaslar, NHYP’ de uygulamaya dönük ve somut hale getirilecektir. Bu şekilde, alt ölçekli plan kararlarından ve esaslarından gelen verilerin havza bazında süzgeçten geçirilerek

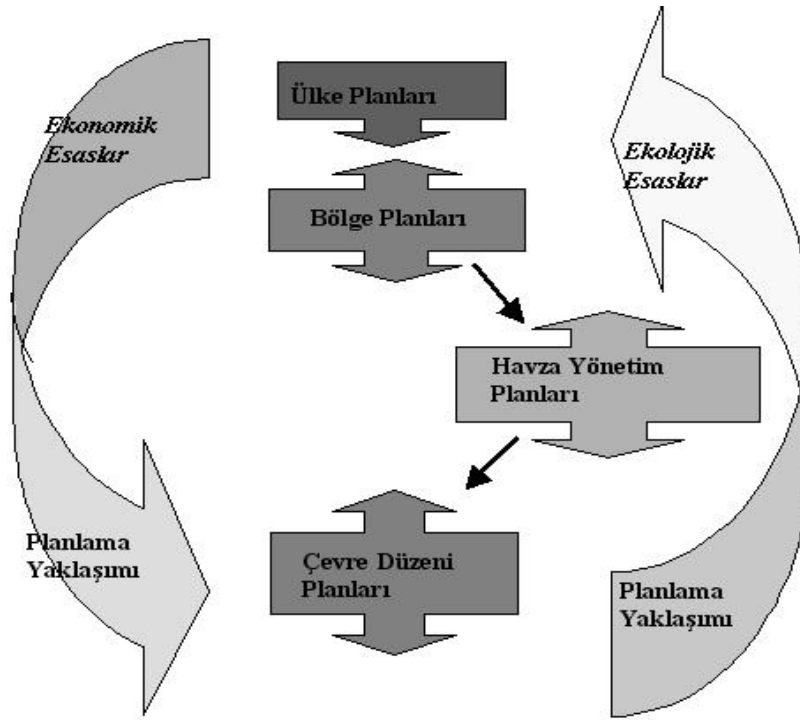
⁹ Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği, 31.12.2004 tarih ve 25687 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

¹⁰ Çevre Düzeni Planlarına Dair Yönetmelik, 11.11.2008 tarih ve 27051 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

AB SU ÇERÇEVE DİREKTİFİ AÇISINDAN TÜRK HUKUKUNDA
NEHİR HAVZA YÖNETİM PLANLAMASI

çevre düzen planları içinden geçerek bölge düzeyinde değerlendirilmesini sağlayan bütüncül bir sisteme ulaşılmış olacaktır. Bu sistem ile alt ölçekli planların üst ölçeklileri beslediği, üst ölçekli planların da alt plan grupları ile entegre olduğu, parçacılıktan uzak bir modele ulaşılabacaktır. Temel planlama yaklaşımı düzeyinde, ortaya konan ekolojik ve ekonomik esaslar da tüm sisteme hakim ilkeler olarak düşünülmelidir (Şekil 1).

Şekil 1. Plan hiyerarşisinde havza yönetim planları

2.4. Nehir Havza Yönetim Modelleri

Yukarıda detaylı olarak açıklandığı biçimi ile farklı doğal kaynakların birarada bulunduğu havza yönetiminde, çok sayıda kanun ve bu kanunlar ile farklı idarelere tanınan yetki ve sorumluluklar söz konusudur. Plan hiyerarşisi içerisindeki yeri belirlense dahi, nehir havza yönetim planlarının yapılması, izlenmesi ve denetiminin yasal bir altlık tarafından tanımlanan, yetkili bir otoriteye bağlanmaması halinde somut bir başarıdan söz etmek mümkün olmayacaktır.

Bu konuda 20. yüzyılın ilk yarısında Amerika'da yürürlüğe giren, havza yönetimi konusunda yetkili idareyi ve görev sınırlarını belirleyen Tennessee Vadisi Yönetim Kanunu¹¹ önemli bir örnektir. 1933 yılında Amerikan Kongresi tarafından

¹¹ Tennessee Vadisi Yönetim Kanunu (Tennessee Valley Authority Act) 1933." 48 Stat. 58-59, 16 U.S.C. s.831

onaylanan bu Kanun ile Tennessee Vadisinin¹² yönetimi, Federal Devlete bağlı ve yetki sınırları kanunla belirlenen özerk bir kuruluşa (Tennessee Valley Authority-TVA) bırakılmıştır.

Kuruluş kanununa göre, TVA' nın yönetimi ABD Başkanı tarafından seçilen 3 kişilik yönetim kurulu tarafından yapılmaktadır. Kanun, TVA ya geniş yetkiler vermiş ve İdarenin bağımsız olarak faaliyet göstermesine imkân yaratmıştır. İdarenin yetki alanları, "Tennessee nehrinde gemi ulaşımının iyileştirilmesi, nehir taşkınlarının kontrolü, ağaçlandırma ve ormancılığın geliştirilmesi, vadiye sınırlı olan arazinin en iyi şekilde kullanımı, tarım ve sınai üretiminin artırılması, devlete ait kaynakların kullanımı ile milli savunmanın geliştirilmesi ve diğer amaçların gerçekleştirilmesi" şeklinde belirlenmiştir. TVA' ya verilen yetkiler sadece bunlarla sınırlı kalmamıştır. TVA, kamulaştırma, her türlü tesis yapımı için hisse senedi, tahvil çıkarılması; sular üzerinde gemi ulaşımı için tesis yapımı, rekreasyon, balıkçılık ve su sporları faaliyetleri; her türlü liman, yükleme ve boşaltma tesisleri yapımı ve işletilmesi, baraj göl alanında kalan yerleşim yerlerinin iskânı, tarımsal gübre üretimi, çiftçi eğitimi, askeri ve sivil amaçlar için laboratuvar tesisi, enerji üretimi ve satışı yetkileri ile de donatılmıştır (DPT, 2007).

Günümüzde havza yönetiminde ya ülkemizde olduğu gibi, konuyla ilgili sorumlu bir idarenin yanısıra ilgili idarelerin de yönetim faaliyetlerinin içinde olduğu bir sistem izlenmekte yada bu konuda salt havza yönetiminden sorumlu ve yetkili kuruluşlar ihdas edilmektedir¹³ (Salman ve Bradlow, 2006).

Örneğin, Brezilya'da, 2000 tarihli Ulusal Su Ajansı Kanunu ile kurulan Nehir Havza Komitesi, Federal Hükümetin temsilcilerinden oluşur. Bu Komitenin görevleri arasında su kaynakları ile ilgili konuların tartışılması, su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıklarda hakemlik yapmak, havzanın su kaynakları planını onaylamak ve yürütülmesini izlemek, su kaynakları kullanıcılarından ücret almak için gerekli mekanizmaları oluşturmak, kamu yararına çok yönlü projelerin maliyetinin bölüşümü yer alır.

Ermenistan'da su yönetimi konusunda yetki hükümetindir. Hükümet bu yetkisini, en yüksek danışma kurulu olan Ulusal Su Konseyi vasıtasıyla ve Ulusal Plana uygun olarak kullanır. Konseyin başkanı, başbakandır. Üyeleri ise, Su Kaynakları Yönetim ve Koruma Kurulu ve Su Sistemleri Yönetim Kurulunun yöneticileridir. Konuyla ilgili düzenlemeler, 2002 tarihli "Su Kanununda" yer alır. Ayrıca, Su kaynakları Yönetimi ve Koruma Kurulu'na bağlı olarak çalışan, üyelerini bu kurulun seçtiği Havza Yönetim Kurulu da bulunmaktadır. Kurul, Ulusal Su Programına bağlı olarak su yönetim planlarının uygulanmasından sorumludur. Bu kurulun içinde Su kaynakları Yönetim ve Koruma Kurulu üyeleri

¹² TVA'nın görev alanı olan Tennessee nehri havzası 104 000 km² dir. Bu alan içerisinde 7 eyalet yer almaktadır. Enerji dağıtımı yaptığı alan ise 200 000 km² yi bulmaktadır. 1985 yılı nüfus sayımına göre 8,2 milyon kişi TVA'nın hizmet götürdüğü yerleşim yerlerinde ve kırsal kesimde yaşamaktadır. Ekonomik faaliyette bulunan aktif nüfusun sektörlere göre dağılımı % 26 endüstri, % 45 ticaret ve hizmetler, % 19 devlet, % 5 tarım ve % 5 diğer şeklindedir. Ülke genelinde halkın geliri ortalama 22 kat artarken (1930-1985 yılları arasında) TVA'da yaşayan halkın geliri 41 kat artmıştır. (DPT, 2007) DPT, (2007). Toprak ve su kaynaklarının kullanımı ve yönetimi, 9 kalkınma planı, özel ihtisas raporu, Ankara

¹³ Makale içinde verilen ülkelere ait örnekler Dünya Bankası tarafından hazırlanan rapordan alınmıştır.

AB SU ÇERÇEVE DİREKTİFİ AÇISINDAN TÜRK HUKUKUNDA
NEHİR HAVZA YÖNETİM PLANLAMASI

yanı sıra, vatandaş temsilcisi, su kullanıcıları birliklerinin¹⁴ temsilcileri ve diğer kuruluş temsilcileri de yer alır. Ancak bu kişilerin karar alma süreçlerine katılımı sadece tavsiye olarak kabul edilmiştir.

Çin’de Su Kanunu, nehir havza yönetimi ile diğer yönetim biçimlerini birleştiren bir sistem öngörür. Nehir havza yönetim ajansları, Devlet Konseyinin altında Su Koruma Departmanı tarafından kurulurlar. Öncelikle, yetki alanlarındaki sel kontrol mekanizmalarının yönetimi, denetlenmesi ve koordinasyonundan sorumludur. Bu görevlerine ek olarak ajanslar, önemli nehir ve göllerin yönetiminden de merkezi hükümetle birlikte sorumludurlar.

Fransa’da, Su Hizmetleri ve İyileştirilmesi Yüksek Konseyi su hizmetlerinden sorumludur. Çevre Kanunu’na göre, Havza Yönetim İdaresi, her su havzası için sınırları belirlemiştir. Vali, havzadaki su kaynaklarının kullanımını düzenlemek için yerel yönetimlere yardım edecek bir yerel su komitesi görevlendirir. Bu Komitenin üçte biri, su kullanıcılarından, üçte biri genel Konsey ve bölgesel temsilcilerden ve kalan kısmı yerel ticaret odası temsilcileri ve devlet mülkiyetindeki şirketlerin temsilcilerinden oluşur. Komitenin görevleri, yetki alanı dahilinde havzalarda, halkın görüşlerini de alarak hazırlanan su yönetim master planını geliştirmektir.

Almanya’da su konusunu düzenleyen çok sayıda kanun yürürlüktedir. Bunların en önemlisi Federal Su Kanunu’dur. Almanya, bu Kanuna göre 10 nehir havza bölgesine bölünmüştür. Bu bölgelerin yönetiminin koordinasyonu, Eyalet Kanunu’nda düzenlenmiştir. Her bir eyalet, yetkili otoritesi aracılığıyla kendi sınırları içindeki nehir havzalarını bir nehir havza bölgesine bağlamak suretiyle yönetmektedir.

Meksika’da 1992 tarihli (2004 değişiklik) Su Kanunu’na göre, nehir havzalarının yönetiminden Ulusal Su Komisyonu sorumludur.

Fas’da Su Kanunu’na göre, Nehir Havza Otoriteleri, tüzel kişiliğe ve mali özerkliğe sahip kamu kuruluşları olarak düzenlenmiştir. Her bir nehir havzası için bir nehir havza otoritesi kurulur. Bu idarenin yetkileri çok geniştir. Entegre su kaynakları yönetim planlarının hazırlanması, planların uygulanması ve denetimi, kamuya ait suların kullanımı ve tahsisi, su kaynaklarını koruyucu çalışmalarda bulunan kamu ve özel şahıslara mali ve teknik destek sağlanması, su kullanıcılarının tescili, sel önlemek için gerekli tesislerin yapılması bu yetkilerden bazılarıdır. Nehir havza otoritesi, bir yönetim kurulu tarafından idare edilir. Bu kurul, 24 kişiden 48 kişiye kadar değişir ve üçte biri hükümet temsilcilerinden, dörtte biri kamu kurumu temsilcilerinden geri kalan üyeler de ticaret ve sanayi odası, ziraat odası, yerel hükümet temsilcileri ve su kullanıcı birlikleri temsilcilerinden oluşur. Yönetim Kurulu, nehir havza otoritelerinin aktivitelerinin izlenmesinden sorumludur.

---

¹⁴ Su kullanıcıları Birlikleri, su kaynaklarının kullanımında son derece önemlidir. Bunlar, özel hukuki kişiliğe sahip kar amaçlı olmayan birliklerdir. Kendi hizmet alanlarındaki sulama sistemlerinin yönetiminden sorumludurlar.

Şüphesiz bu örnekler çoğaltılabilir. Ancak verilen örneklerden de görüleceği üzere havzalarda yönetim sorumluluğu, yetki, görev ve eşgüdüm sıkıntısına yol açmamak adına ya mali ve idari özerkliği olan bir otoriteye verilmiş yada Devletin mevcut kurumları üstün yetkilerle donatılmıştır. Ülkelere göre, bu idari yapının özellikleri değişim göstermektedir.

Burada asıl olan “su kaynaklarını ve suyu en düşük toplumsal giderle ve etkin biçimde yönetmeye dönük bir eşgüdüm mekanizması oluşturmak” (Geray, 2006) olmalıdır. Bu mekanizma için yukarıdaki örneklerden de görüleceği üzere üst ölçekli Havza Yönetim Otoriteleri, plan hiyerarşisine uyumlu biçimde il ölçeğinden başlayarak, bölge ve ülke ölçeğine kadar uzanan Havza Yönetim Kurulları gibi yapılar önerilebilir. Oluşturulacak yapı her ne ad altında olursa olsun, öncelikle yapıyı destekleyecek yasal bir düzenlemeye ihtiyaç duymaktadır. Eşgüdümün oluşturulması ve somut başarıya ulaşılabilmesi için bu yapının, kamu hukuku tüzel kişiliğine ve mali özerkliğe sahip olması gereklidir. Bu yapıya tanınacak olan yetkilerin yasa ile belirlenmesi de son derece önemlidir. Ancak, bu şekilde bütünsel bir havza yönetiminden söz etmek mümkün olacaktır.

3. SONUÇ

Üst ölçekli planlamalar, soyut, genel ilke ve kararlardan oluşurlar ve daha alt düzeydeki planlar için genel çerçeveyi belirleyen bağlayıcı bir statüye sahiptirler. Yürürlükte olan üst ölçekli bir planın varlığı durumunda burada belirlenen ilkelere uygun bir alt düzey planlama yapılması bütüncül planlama ilkesinin doğal bir sonucudur. Ülkemizde kimi zaman üst ölçekli planların uyumluluğu ve tutarlılıkları (Tankut, 1988) konusunda da karmaşa yaşanmakta; Türk hukuk sisteminde planlararası, kademeli birliktelik ilkesi doğrultusunda yürüyen bir yapılanma bulunmamaktadır. Bunun aksine, üst ölçekli planları zorunlu kılmayan, bu planların mevcut olması halinde dahi alt ölçekli planlarla organik bağının kurulmadığı ve özel amaçlı planların üst düzey plan kararlarından bağımsız, bütüncül anlayıştan uzak olduğu bir sistem yürümektedir. Bu yapılanma içerisinde, özel amaçlı planlardan birisi gibi gözüken “havza yönetim planları” doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından çok önemlidir ve yakın zamanda Türkiye’de uygulama süreci başlayacaktır.

Yapılan planların önemi ve son dönem mevzuatta yapılan değişiklikler göz önüne alındığında, nehir havza yönetim planlarının üst ölçekli planlardan sayılması gerektiği, çevre düzen planlarının tespit ettiği ilke ve esaslar doğrultusunda yapılması gereken bir plan olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde bir kademelenme, planlamaya hakim ilkelerin ülke ve bölge ölçeğindeki stratejilerle ve politikalarla tutarlı biçimde gerçekleştirilmesi ve uygulanması anlamında zorunludur.

Sonuç olarak, plan bütünlüğünün sağlanabilmesi için, plan kademelenmesinde ve birlikteliğinde genel amaçlı-özel amaçlı plan ayrımı yapılmaması sağlanmalıdır. Bu bütüncül yapının sağlanması açısından özel kanunlar uyarınca yapılacak planlar da genel amaçlı planlar ile aynı çatı altında değerlendirilmeli, aynı usul ve esaslara tabi olmalıdır. Böylelikle, yasa örtüşmeleri ortadan kalkacak, kurumlar arası yetki ve görev anlaşmazlıkları azaltılmış olacak, genel bir uyum ve koordinasyona

AB SU ÇERÇEVE DİREKTİFİ AÇISINDAN TÜRK HUKUKUNDA
NEHİR HAVZA YÖNETİM PLANLAMASI

ulaşılabilir. Aynı eşgüdümün yönetim aşamasında da gerçekleştirilebilmesi için Su Direktifi kapsamında havza yönetim otoritelerinin ve yetkilerinin belirlenmesi de zorunludur.

KAYNAKLAR

- Aladağ, A., Çiçek N, Erul G., 2008. Bütüncül Havza Yönetimi, Fatih Üniversitesi, III. Çevre Sorunları Kongresi, P.170-178.
- Bilen, Ö., 2006. Avrupa Birliği'nin Su Politikalarının Hidropolitik Değerlendirmesi, Stratejik Analiz Dergisi, Aralık Sayısı, s. 25.
- Bozkurt, Ö., Turgay, S., Sezen, T., 1998. Kamu Yönetim Sözlüğü, TODAİE Yayını, s.206.
- Çiçek, N., Kararaslan, Y., Aslan, V., Yaman, C., Akça, L., 2008. Türkiye'de AB'ye Uyumlu Su Havzası Yönetim Stratejisi ve Su Çerçeve Direktifi, Fatih Üniversitesi, III. Çevre Sorunları Kongresi, P.170-178.
- Çubuk, M., 1999. İmar Mevzuatından Şehircilik Mevzuatına Türk Şehirciliğine Sistematik bir Yaklaşım Denemesi, s. 42., İstanbul.
- Dalkılıç, Y., Harmancıoğlu, N., 2008. Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifinin Türkiye'de Uygulama Olanakları TMMOB, 2. Su politikaları Kongresi, s.415.
- DPT, 2007. Toprak ve Su Kaynaklarının Korunması, Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2007-2013, Ankara.
- EC, 2000. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000, Establishing a Framework for Community Action in the Field of Water Policy (Water Framework Directive).
- Geray, U., Küçükkaya, İ. 2001. Havza Yönetim Modeli Üzerine Düşünceler, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Kelkit Platformu Web Sitesi, URL: <http://kelkit.gop.edu.tr/txt/havzayonetimmodeli.doc>
- Geray, U., 2006. Su Krizinde Ülkeye Özgü Çözüm, TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi, Kongre Kitabı, Ankara.
- Grontmij, 2004. Su Çerçeve Direktifinin Türkiye'de Uygulanması, Uygulama El Kitabı, Handbook. Implementation of the Water Framework Directive in Turkey MAT01/TR/9/3, Document number: 13/99044324/MJH, Grontmij Consulting Engineers, Houten, April 2004.
- Kalabalık, H., 2005. İmar Hukuku, Seçkin Yayınevi, 2. Baskı, s.51, Ankara.
- Kibaroglu, A., Sağsen, İ., Kaplan, Ö., Sümer, V. 2006 Türkiye'nin Su Kaynakları Politikasına Kapsamlı Bir Bakış: Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve İspanya Örneği, TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt 1, Ankara, s.184-194
- Orta, E., 2006. İmar Hukukunda Plan Hiyerarşisi ve Planların Çatışması, Legal Yayınevi, İstanbul.
- Özhan, S., 2004. Havza Amenajmanı, İÜ Orman Fakültesi Yayını, Yayın No: 4510, OF Yayın No:481, s. 384., İstanbul.
- Salman, M. A., Bradlow, D., 2006. Regulatory Frameworks for Water Resources Management, The World Bank, Washington, D.C.
- Sancakdar, O., 1996. Belediyenin İmar Planı Yapması ve Değiştirmesi ve İptal Davası, Ankara.
- Şengönül, K., Uzun, A., 2007. Çevre Düzen Planlarının Oluşturulmasında Ekolojik Yaklaşımların Önemi, TMMOB Peyzaj Mimarlığı Dergisi, 1-2.s.37., Ankara.
- Tankut, G., 1988. Şehircilik Hukuk ve Yönetim Sorunları Kolokyum Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme, Türkiye 12. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, Ankara.
- Ünal, Y., 2003. Şehir Planlama Hukuku, Yetkin Yayınevi, Ankara.